

Юрій Сущ

ОСКОМА

Київ · ТЕМПОРА · 2025

ЗМІСТ

РЯТІВНИК

· 9 ·

ЗАКОН № 2-156

· 41 ·

КОНСПІРОЛОГІЯ

· 63 ·

ЗАПОВІТ

· 93 ·

ПОМІДОРИ

· 121 ·

РІВНОВАГА

· 153 ·

Оскома — неприємне відчуття на зубах і в роті, реакція на потрапляння в рот якогось кислого харчового продукту. Це відчуття важко описати словами, але кожному воно відоме. Принаймні я дуже заздрю тим, кому воно невідоме. Багато хто, мабуть, відчув його, лише прочитавши слово «оскома». Немає сенсу описувати відчуття, якщо для нього придумали слово. І якщо це відчуття настільки особливе і яскраве, що вже саме слово змушує тебе його відчути. Кожен інакше сприймає оскому. Для когось це лише якась миттєва неприємність, яка минає майже непомітно, когось це турбує значно більше, а в когось може навіть викликати гнів. Але всі прагнуть цього відчуття позбутись і зрештою починають уникати продукту, що його викликав. Це відбувається абсолютно природно. Вкусив яблуко — відчув оскому. Відклав. Через кілька днів знову взяв яблуко. Знову оскома. Віддав яблуко другу. Через

тиждень подивився на яблуко — і на зубах з'явилося неприємне відчуття. Через місяць почав оминати людей із яблуками в руках. І це без якогось зусилля над собою, без розчарування і відчуття втрати, без снів про яблука та бажання спробувати знову. Ти просто перестаєш їх любити. Просто починаєш їх ненавидіти і зневажати. Просто не можеш більше їх бачити. Просто якість твого життя суттєво покращується за відсутності в ньому яблук. Хтось просто перестає помічати подразники, а хтось навіть намагається їх агресивно позбутися. Оскома могла би бути чудовим захисним механізмом. Захисною реакцією на щось, що загрожує організму. Якби вона справді була реакцією на загрозу. Але, на жаль, вона є радше ознакою проблеми всередині організму. Що теж зрештою могло би бути корисним, якби мотивувало лікувати себе, а не боротися з ворожим яблуком.

РЯТІВНИК

Ця історія не про мене, хоча, мабуть, усе таки я теж до неї достатньо доклалась. Але це історія швидше про мого друга. Друга дитинства, який одного дня вирішив, що може врятувати світ.

Романа я знаю давно. Зі школи. Так сталося, що в школі я його... Ну так ніби приручила, чи що. А ми відповідаємо за тих, кого приручили, це всі знають. Відколи Екзюпері вклав цю сентенцію у вуста мудрого лиса, вона стала істиною. Ну бо якщо вже лис може говорити, то все, що б він не сказав, мусить бути беззаперечним. Це ж очевидно. І це багато говорить про нас як про людей загалом. Про людину розумну. Ми можемо легко відкинути будь-які аргументи, навіть найлогічніші й найочевидніші, але ставити під сумнів слова лиса чи зрештою будь-якого іншого уявного героя — ніколи.

У школі він мене зачепив своїм безмірним ентузіазмом. І позитивом. Я, мабуть, не знаю більше людей, настільки оптимістично налаштованих на позитивний результат будь-якої зatii. Мене, невинного скептика, це дуже захоплювало. Мабуть, він просто

потрібен був мені для балансу. Він перейшов у нашу школу у восьмому класі — його батьки вирішили переїхати з Києва до Львова. Ми ще тоді дивувались — якось більш звичним і усталеним був зворотний напрямок. У загально прийнятій парадигмі стихійних переселень українців існували лише доцентрові сили, як на локальному так і на глобальному рівні. Плисти проти течії не було заведено. Але батьки Романа таки обрали цей непопулярний шлях. Вони були програмістами, а ІТ-сфера у Львові стрімко розвивалася, давала можливість, не змінюючи стиль свого життя, не особливо втрачаючи в зарплаті, обрати затишок і комфорт спокійнішого і розслабленішого Львова. І вони це помітили одними з перших. Ромчик не дуже мав у цьому всьому право голосу, але воно йому й не було потрібне. Він дуже легко піддавався впливу інших і захоплювався чужими ідеями. І цим упевнено користувалися його батьки, а пізніше і я. Аж поки мені не набридло. І тоді ідеї йому довелося черпати з інших місць.

Пам'ятаю, як уперше побачила його. Ми сиділи перед класом на підвіконні, аж раптом з-за кута від сходові з'явилася директорка, Наталія Вікторівна, подивилася на нас своїм вічно злим поглядом поверх окулярів, що змусило нас відразу ж зіскочити на землю, і зайшла в клас. За нею йшли батьки Романа — високий худий, трохи сутулий тато, з довгим волоссям та бородою, в яких де-не-де починала з'являтися сивина, і низенька струнка, з коротким рудим волоссям і в окулярах мама. Обоє були трохи розгублені,

але тепло всміхнулись і привіталися з нами. Вони мені тоді відразу сподобалися. Особливо мама. Комбінація її рудого волосся, ніжної усмішки і яскраво-зеленої літньої сукні залишила якийсь такий дуже кольоровий слід у моїй свідомості. А її погляд, що блукав і фокусувався на всьому довкола, але й ні на чому водночас, створив ілюзію якогось особливого контакту, коли наші очі випадково зустрілися. Здавалося, що вона затримала свій погляд на мені, а тоді розгублено відвела. Вже пізніше я зрозуміла, що причиною був радше її поганий зір і окуляри.

А за ними йшов власне Ромчик, налякано роздивляючись на всі боки. Як цуценя, яке вперше вивели на вулицю. Хоча видно було, що достатньо його покликати, як він прибіг би й почав стрибати навколо тебе, махаючи хвостом. Це було видно в його великих зелених очах. Оця надія. Оцей безмежний і нічим не виправданий оптимізм. І я покликала його до себе. Не в ту ж мить. Після уроку. І все, більше він від мене не відходив уже ні на крок. Ціле життя. Досі шкодую за той прояв жалості. І що його очі я прочитала куди краще, ніж очі його мами.

Ця історія почалася з моменту, коли ми разом подивились «Ідіократію» на дивані в мене вдома. Близько року тому. Він багато часу проводив тоді в мене. Він був знову без роботи й досі жив із мамою. Тато помер від раку, коли ми були на першому курсі. Можливо, тому йому з першого разу не пішло з універсом. Принаймні він часто саме так це пояснював. Мені ж здається, що він просто не тягнув. Він вступив

разом зі мною на прикладну математику, не за покликанням, а швидше для того, щоб залишатися поряд. Ну і свято вірив, що програмування зможе забезпечити багате безтурботне життя. І, в принципі, до певної міри мав рацію. Програмування справді забезпечувало мені багате безтурботне життя, а Ромчик справді залишився поряд і як умів цим користався. Зрештою він продовжував вірити, що колись теж буде в ІТ, і навіть знову вступив в універ, на заочне. Я не відмовляла його тоді. Вважала, що людині треба в щось вірити, мати якусь мету. Глобальна, віддалена в часі і просторі, мета, навіть якщо вона недосяжна, мала б мотивувати й дисциплінувати, структурувати й пом'якшувати різноманітні локальні ідеї, які народжувалися в його голові або які — частіше — він десь підглядав. Тому я не відмовляла. Але й не надто підтримувала.

Я загалом не дуже здивувалася, побачивши його на своєму дивані того вечора. Зазвичай не дуже дивуєшся, коли знаходиш речі в себе вдома там, де залишив їх уранці. Напередодні він прийшов увечері з вином, і ми довго сиділи й говорили, знищуючи мої запаси віскі. Він, як завжди, довго з захопленням розповідав мені про свої плани на майбутнє, заповнюючи проміжки скаргами на життя з мамою. Мені подобалося слухати про його маму більше ніж про всі його геніальні ідеї, яких він ніколи не втілював у життя. Колись мене захоплював його ентузіазм, але тепер радше змучував. Тоді в пригоді ставав алкоголь. О третій ночі я встала, видала йому постіль

і пішла спати, а зранку близько десятої пішла на роботу, залишивши його спати. Він мав свій ключ, і мені було абсолютно байдуже, коли й куди він звалить. Лиш би звалив.

Але він не звалив. Він сидів на моєму дивані, поруч із акуратно складеною постіллю і бавився в PlayStation. Ніяк не зреагувавши на його «о, привіт, ти вже вдома?», я проминула диван, зайшла за барну стійку, витягла з наплічника пляшку вина й наповнила келих. Мушу визнати, що хоч я цього й не хотіла показувати, але моє роздратування було дещо пом'якшене складеною постіллю.

— Вибач, що я ще тут, — він поставив гру на паузу й підбіг до мене, зупинившись з іншого боку барної стійки, — я вже хотів виходити, але побачив що в тебе є нова FIFA... Не зміг стриматись і трохи залип.

Я ковтнула вина, всіма силами стримуючи усмішку. Цей образ винного пса, який вчинив шкоду й тепер заглядає тобі в очі, намагаючись оцінити рівень твоєї злості, мене завжди в ньому веселив. Краще б, певно, я завела собі справжнього пса.

— А давай я замовлю нам бургерів і ми втикнем якесь кінішко з винцем? — запитав він із надією, і я майже побачила, як позаду нього трохи сіпнувся хвостик, — а потім я відразу піду, — поспішив він додати.

Я мовчки дістала ще один келих, наповнила і підсунула йому. Він заметляв хвостом.

«Ідіократію» вибрала я. І шкодую про це. Дуже. Хоча й намагаюся себе постійно переконати, що провини

моєї в цьому всьому нема, що він би й так колись цей фільм подивився. Але, можливо, якби я так сильно не хотіла тоді розважити себе, показавши йому, що саме я про нього думаю, знаючи напевно, що він усе одно не зрозуміє... Можливо, і він це сприйняв би інакше. Можливо, в іншій ситуації цей фільм би просто пройшов повз нього. Можливо, і згенерував би якісь ідеї, але він би відразу ж забув про них, як і про всі інші численні бздури, якими постійно заповнювалася його голова. Для мого ж особистого психічного здоров'я мені хочеться думати, що ні. Але перестати звинувачувати я себе не можу. Того вечора після фільму він ще намагався якось розвивати свою думку і втягувати мене в дискусію, але після того, як абсолютно серйозно запропонував народити від нього дитину, бо світ потребує нашої допомоги в наповненні наступної генерації розумними індивідуумами, я сказала, що хочу спати й виставила його за двері. Залишила його наодинці зі своїми думками, за що теж себе картаю.

Тоді, коли він сказав про дитину, я насамперед подумала про секс. Я спала з ним одного разу й більше не хотіла. Після того мені довелося кілька місяців пояснювати йому й переконувати, що це був лише секс і ніяких романтичних почуттів в мене до нього немає. Глибоко занурившись у свої нав'язливі фантазії, він вірив, що це прекрасна історія кохання, що ми тепер житимемо довго і щасливо, аж поки смерть нас не розлучить. Його поглинула якась дика обсесія. Він кидався з крайності в крайність. То ходив за

мною хвостиком, заглядав в очі, ловив кожен мій погляд, плив від кожної усмішки, постійно намагався доторкнутись, обняти, потримати мою руку у своїй, шукав знаки і знаходив їх у будь-якій моїй дії. А потім раптом ображався, ігнорував, випадав на кілька тижнів із мого життя, а коли ми таки зустрічалися, поводився підкреслено грубо й холодно. Я намагалася не звертати уваги на ці його перепади настрою, я знала: що менше я реагуватиму, то швидше він повернеться в норму. Чомусь у тому, що все буде знову як раніше, я не сумнівалась, давно змирившись із думкою, що він зі мною назавжди. Не уявляла, що він може раптом зникнути. Та й не хотіла, мабуть, цього. Секс, до речі, був хороший. Ромчик виявився доволі пристрасним коханцем і водночас дуже ніжним та обережним. Деколи занадто. Здавалося, що він переживає за кожен свій дотик, за кожен рух, боїться, що може зробити мені неприємно, боляче, зайти задалеко. Він потребував схвалення й заохочення. Це трохи дратувало, але я знала, з ким маю справу. Я знала, як використовувати його безмежне бажання зробити мені добре у своїх цілях. Зрештою я робила це постійно ще зі школи. Якби його реакція була іншою, дещо спокійнішою, я б із задоволенням час від часу пускала його до себе в ліжко й за якийсь час вимуштрувала б собі ідеальний інструмент для задоволення. Але він не дав мені шансу. Хоча, можливо, шансу не дала я собі сама. Я переспала з ним після того, як безуспішно намагалася затягнути в ліжко його маму. Моя обсесія нею тягнулася ще зі школи,

і поведінка Романа після нашого з ним сексу дуже яскраво показала мені, який вигляд мала я сама. Мені стало соромно й гидко. І це відчуття залишилося зі мною назавжди, ділячи в моїй голові одиницю житлової площі з думкою про секс із Романом.

Після вечора «Ідіократії» я, певно, з місяць від нього нічого не чула. І навіть якось не замислювалася про це. Зазвичай він зникав із моїх думок, щойно виходив за двері. Я просто насолоджувалася волею. А потім раптом отримала від нього запит у фейсбуці вподобати сторінку з назвою «Еліксир плодючості». Навіть не знаю, чому я клікнула на посилання. Десь у підсвідомості, мабуть, відчувала, що це не спам, що це реально. Останнім постом на сторінці були опубліковані результати аналізів сперми Романа з підписом «Як і обіцяв, пощу результати розгорнутого аналізу. Все ідеально». Я проскролила вниз і в іншому пості побачила результати тесту на ВІЛ. Ще нижче було фото маленької пляшечки з фіолетовою етикеткою. Поруч лежав шприц на 5 мілілітрів. У пляшечки було коричневе скло, яке приховувало її вміст, але здогадатися, що в ній, було неважко. На етикетці напис «Еліксир плодючості». В описі до сторінки було зазначено, що цей чудодійний еліксир має надзвичайний вплив на жіноче тіло — вирівнює гормональний рівень, очищує шкіру, збільшує груди й позбавляє від менструального болю на сорок тижнів. І для цього вам уже не потрібно ходити в клініки, заповнювати стоси документів, чекати купу часу, платити шалені гроші, а тим більше вам не потрібно шукати

щастя деінде — було написано там далі, — «Еліксир плодючості» замінить усе це, забезпечивши найвищу якість за мізерну ціну. «Зайдеш, розкажеш?» — написала я Роману. «Ок, увечері забіжу!» — відповів він.

— Ти знала, що в Україні, за законом, щоб стати донором сперми, треба мати здорову дитину? — почав він, наливаючи в келихи вино, яке сам приніс. Я перевела погляд із пляшки на нього. Зазвичай йому вдавалося знаходити й купувати рідкісно погані вина.

— Ага, я сам був у шоці, — продовжив він, подавши мені келих, — уявляєш, наскільки це зменшує кількість охочих пожертвувати свою сперму? Це ж, по суті, обмежує коло донорів до розлучених чоловіків. Ну або ніколи навіть неодружених. Замутив дитину — і звалив. Ну бо яка ймовірність того, що дружина, мати твоєї дитини, буде окей із тим, що ти станеш біологічним батьком ще якоїсь енної кількості дітей? Мінімальна, погодься. Тобто уяви, сперма, що зберігається в наших банках сперми, за замовчуванням генетично закодована на безвідповідальність. Це ж просто геноцид певною мірою.

Я обережно ковтнула вина. Воно було аномально кисле, але загалом не знадобилося якихось надзусиль, щоб його пити. Це мене трохи розслабило.

— Після того, як ми подивилися з тобою цей фільм, — говорив він, — я реально задумався. Ну бо дійсно, це ж правда. Так і буде, — переконував трусячи перед собою руками долонями догори. — Інтелектуальні,

розумні люди в кращому випадку продукують за життя одну дитину. От ти чи я, нам уже тридцятка, а дітей навіть у планах немає, — наводив він, здавалося б, беззаперечні приклади. — А тупі плодяться ще зі шкільної парті. А потім починаються оці всі приколи. Плaska земля, вакцини — зло, вишки 5G, інопланетяни піраміди будують, Білл Гейтс — масовий убивця. Оця от уся хрень. Голосують за Трампа і героїв серіалів. А це ж лише початок, — попереджав він і скрушно хитав головою, — далі буде все лише гірше й гірше. Люди тупіють, і ними маніпулюють як завгодно. А з часом уже навіть не буде кому маніпулювати, бо всі будуть тупі. Треба щось із цим робити. Треба якось звернути з цього напрямку до деградації. Це наш обов'язок, я думаю, — зрештою підсумовував.

Я так не думала. Я думала тоді про те, як справді легко стало маніпулювати думками й діями інших. І як невимушено можна висміювати абсурдність їхніх вірувань і фанатизм, не помічаючи власної абсурдності і фанатизму. Думала, що це не стало, що це завжди було, а зараз просто помітніше. Доступність медіа. Фейсбук. У фейсбуці все тепер можна дістати, навіть еліксир плодючості. І ще трохи думала про вино, від нього починало зводити зуби.

— І ти вирішив урятувати світ, правильно я зрозуміла? — вирішила я уточнити.

— Ну хтось мусить, — сором'язливо всміхнувся він і навіть трохи зашарівся. Хоча, можливо, колір його обличчя був зумовлений суто азартом і завзятістю.

Тоді я ще не до кінця насправді розуміла, до якої міри це було його реальне переконання, а до якої просто стьоб. Уже набагато пізніше я збагнула, що стьобу там не було зовсім. — Розумієш, по-перше, я не можу здавати сперму в банк, бо в мене немає дитини, — пояснював він. — По-друге, мені б і так прийшлося ще пів року чекати — через пів року вони повторно перевіряють твою сперму на ВІЛ і лише тоді пускають у хід. А я вважаю, — наполягав, — що часу в нас немає і діяти треба вже. По-третє, є обмеження на кількість донацій, а це мене вже зовсім не влаштовує. А через сторінку в фейсбуці ніхто мене ні в чому не обмежує. Я почав продавати три дні тому, коли прийшли результати останніх тестів, і вже продав дві порції. А як почнуться перші вагітності, то справи підуть ще краще.

— Окей, — сказала я, — окей, припустимо, що це шлях уперед. Тобто ти вважаєш свої гени настільки хорошими?

— Не розумію запитання, — здивувався він. — А ти ні?

— Ну як тобі сказати? — сумнівалась я. — Інтелект у тебе, звичайно, вище середнього, ти не тупий, це так. Але ніби й не геній, розумієш?

Він дивився на мене якимось недобре, через вузьку щілину між дуже примруженими, майже повністю зімкнутими повіками. Він здавався якимось персонажем із мультика, що хотів показати свою злість. З «Сімпсонів» чи «Футурами». Я ледве стрималася, щоб не засміятись. Але це додало мені натхнення

розвивати свою думку. І, мабуть, якась легенька нотка насмішки з'явилася в моєму голосі.

— Інтелект твоїх батьків грає тобі на руку, звичайно, — розмірковувала я далі, — це яскравий доказ того, що гени таки хороші. Але сам розумієш, це питання статистики й теорії ймовірності. Не завжди в розумних батьків народжуються розумні діти — і навпаки. А з такою обмеженою вибіркою з трьох людей, твоїх батьків і тебе важко, тобто насправді неможливо побудувати якусь надійну модель, яка б із високим рівнем вірогідності передбачила, якими будуть твої нащадки. І це навіть не враховуючи моменту, що гени мам теж гратимуть якусь роль.

— Ну, по-перше, це відомо, це науковий факт, що гени батька грають важливішу роль власне в сенсі інтелекту, — не погодився він, його голос звучав здавлено, ніби він тамував крик, а голова трохи подалася вперед і нахилилася вниз. Тепер він дивився на мене спідлоба.

— О, серйозно? І де ти такий науковий факт прочитав? — мені все важче було не сміятися. Мене б усе це мало злити і дратувати, але я просто не могла сприймати цього серйозно.

— Ой, давай не починай, я реально читав таке в не-ті. І там було посилання на наукову статтю, — переконував він мене далі.

— Знаєш, я б, може, тобі навіть повірила, якби не знала твого тата, — тут я дозволила собі легеньку усмішку й на мить звузила очі, майже моргнула.

Він дивився на мене не розуміючи. Я чекала і спостерігала на спантеличеному обличчі, як працює його мозок. Йому знадобилося кілька секунд.

— Тобто ти хочеш сказати, що я тупий, та? Що на мені генетика відпочила, та? — цього разу він уже не стримував крику, — що мій тато був розумним, а я не дуже, я правильно зрозумів?

— Чувак, ти вирішив урятувати світ своєю спермою, надихнувшись художнім фільмом. Ти взагалі себе чуєш? — я торкнулася вказівним пальцем до скроні, — ти це називаєш інтелектом?

— Іди нахуй, — опонував він. — Тому я тобі нічого й не хотів розповідати, в тебе немає глобального бачення, і ти занадто цинічна, — розвинув він свій аргумент далі, — я пішов!

І він рушив до дверей. Я ще встигла кинути йому в спину:

— Ок, візіонер ти мій, а як ти вирішуватимеш проблему відсутності різноманіття в майбутньому, якщо всі будуть твоїми нащадками і брати будуть їбати з сестрами?

Він відповів грюкотом дверей.

Після того я не чула від нього нічого кілька місяців. Сама ж не мала жодного бажання виходити з ним на зв'язок. Час від часу, щоправда, на мене находило усвідомлення всієї жахливості ситуації і всіх можливих наслідків. І не в якомусь глобальному сенсі, а суто ризики й загрози, які стосувались особисто Романа. Ймовірні проблеми з законом за продаж своєї сперми, юридичні й не тільки колізії з численними

майбутніми дітьми, чиїм біологічним батьком він би був абсолютно відкрито, непорозуміння з безплідними чоловіками його клієнток. Все нові й нові сценарії малювалися в моїй уяві. І я чомусь відчувала себе відповідальною за цього ідіота. Зрештою, так було ще зі школи — його беззахисність і безумовна довіра накладали на мене відповідальність. Ми відповідаємо за тих, кого приручили... У такі моменти я відкривала його «бізнес»-сторінку в фейсбуці. Мабуть, для того, щоб ще більше себе нагрузити, бо навіщо ж іще? І бачила там фотографії жінок із руками, що ніжно обіймають ще не дуже помітні животи, і заблуреними або відрізаними обличчями. Кожну таку фотку супроводжував підпис із подяками. Якщо вірити Роману, це були повідомлення, які він отримував від ошчасливлених жінок. І їх уже було чимало. Ще через кілька місяців підуть перші діти — і тоді почнуться справжні проблеми, думала я. Як мало я тоді знала.

— Ти маєш рацію, — сказав він, раптом знову з'явившись у мене вдома. Я готувала собі пасту з грибами, коли він подзвонив у двері. Він зайшов, відразу ж рушив до кухні, надпив білого вина з мого келиха, хапнув четвертинку печериці з пательні, прицмокнув, зморщив носа, подивився по боках, побачив сільничку, взяв її й посолив гриби, потім ще раз надпив вина, подивився на мене, яка ще досі стояла біля відчинених вхідних дверей, і посміхнувся:

— Скоро вже гриби почнуть у лісі з'являтися, можна буде піти назбирати чогось суттєвішого, ніж печериці!